

FRÄMJANDE AV LIKABEHANDLING
OCH POSITIV SÄRBEHANDLING

INNEHÅLL

Broschyrens syfte	3
Varför bör likabehandling främjas?	4
Positiv särbehandling är en möjlighet ...	6
Exempel på särbehandling på grund av personliga orsaker på olika livsområden	9

Syftet med denna broschyr är att gå igenom främjande av likabehandling och begreppet positiv särbehandling. Broschyren är avsedd för personer som främjar likabehandling på sina arbetsplatser eller läroanstalter eller som kommunala och statliga myndigheter.

Finsk lagstiftning möjliggör under vissa förutsättningar särbehandling av personliga orsaker såsom ålder, ursprung eller funktionsnedsättning. Denna broschyr fokuserar på positiv särbehandling både ur ett rättsligt och ett vardagligt perspektiv. Behövs positiv särbehandling? När och hur kan den utnyttjas? Kan situationer specificeras där positiv särbehandling rekommenderas eller är obligatoriskt?

Broschyren kan också användas i utbildningar. Den innehåller bakgrundsmaterial och en tabell med praktiska exempel. Fallen i tabellen är förenklade. De ska inte tillämpas i sig, utan i verkliga situationer ska situationsspecifika detaljer som inverkar på om särbehandling är berättigat i det aktuella fallet beaktas.

Broschyren tar inte mer detaljerat upp skyldigheten avseende likabehandlingsplaneringen. Om du vill ha ytterligare information om likabehandlingsplanering kan du ta del av avsnittet om likabehandlingsplanering på webbplatsen yhdenvertaisuus.fi där det finns guider och verktyg relaterade till likabehandlingsplanering.

VARFÖR BÖR LIKABEHANDLING FRÄMJAS?

LIKABEHANDLING FRÄMJAR INTE I SIG JÄMLIKHET

Var och en har en lagstadgad rätt till likabehandling. Finlands grundlag och till exempel diskrimineringslagen föreskriver om förbud mot diskriminering, vilket innebär att personer i en liknande situation inte får behandlas ojämnt utan en godtagbar grund. Enligt diskrimineringslagen är förbjudna diskrimineringsgrunder ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person. Diskrimineringslagen förbjuder dessutom diskriminering på grund av kön, könsidentitet och könsuttryck.

I praktiken är det dock inte nog att behandla alla på samma sätt för att garantera att grupper i den svagaste ställningen ska ha jämlika möjligheter att till exempel utbilda sig. De facto hamnar människor ofta i en ogynnsam ställning uttryckligen på grund av en förbjuden diskrimineringsgrund, såsom funktionsnedsättning, religion, ålder, sexuell läggning eller ursprung.

Faktisk likabehandling kan förutsätta att särskilda behov hos en befolkningsgrupp i en svagare ställning beaktas. Då kan till exempel positiv särbehandling och rimliga anpassningar för personer med funktionsnedsättning bli aktuella. Syftet med dessa åtgärder är att stoppa diskriminering och/eller att främja likabehandling.

SKYLDIGHET ATT FRÄMJA LIKABEHANDLING

Diskrimineringslagen förutsätter att myndigheter, utbildningsanordnare och arbetsgivare vidtar målinriktade och planmässiga åtgärder för att främja likabehandling. Åtgärderna ska vara effektiva, ändamålsenliga och proportionella.

Myndigheter, utbildningsanordnare och arbetsgivare ska bedöma och följa upp hur likabehandling realiserar i verksamheten. Utarbetandet av en likabehandlingsplan utgör en del av det arbete som dessa aktörer förutsätts utföra för att främja likabehandling. Genom främjande åtgärder kan man sträva efter att lyfta en grupp eller en minoritetsgrupp i en sämre ställning till samma nivå som majoritetsbefolkningen. Till exempel en hälsovårdscentral eller producent av boendeservice kan översätta material på svenska och finska till andra språk för att främja tjänsternas faktiska tillgänglighet för kunder som hör till en grupp eller minoritetsgrupp i en sämre ställning. I samband med likabehandlingsplaneringen kan även användning av positiv särbehandling bedömas.

SKYLDIGHET ATT GENOMFÖRA RIMLIGA ANPASSNINGAR

Med rimliga anpassningar avses nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och arrangemang i enskilda fall som gör det möjligt för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta eller utnyttja mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på ett jämlikt sätt.

Enligt diskrimineringslagen är myndigheter, utbildningsanordnare, arbetsgivare och serviceleverantörer skyldiga att ordna rimliga anpassningar. Anpassningarna möjliggör ett jämlikt deltagande för personer med funktionsnedsättning, och de ska beakta både behoven hos personer med funktionsnedsättning och rimligheten ur aktörernas perspektiv. Vid bedömningen av rimligheten beaktas bland annat aktörens storlek, verksamhetens karaktär och kostnaderna för anpassningarna.

Rimliga anpassningar är obligatoriska endast när det handlar om personer med funktionsnedsättning. Om en myndighet, utbildningsanordnare, arbetsgivare eller leverantör av varor eller tjänster försummar rimliga anpassningar gör sig aktören skyldig till diskriminering som är förbjuden enligt diskrimineringslagen.

Anpassningar som främjar likabehandling kan också vidtas för andra befolkningsgrupper än personer med funktionsnedsättning även om lagen inte förpliktar detta.

POSITIV SÄRBEHANDLING ÄR EN MÖJLIGHET

Utöver i Finlands nationella lagstiftning föreskrivs om "särskilda åtgärder", och "positiva särskilda åtgärder" i både FN-fördrag och EU:s lagstiftning genom vilka man i stället för formell likabehandling kan sträva efter faktisk likabehandling.

Syftet med positiv särbehandling är att ge alla jämlika möjligheter även i praktiken. I allmänhet handlar det om att rätta till missförhållanden som hänför sig till vissa grupper. Ofta syftar positiv särbehandling till att förbättra ställningen för grupper i en svagare ställning till exempel så att lindrigare kriterier tillämpas på dem än på andra. I praktiken kan detta innebära att andra grupper ställs i en ofördelaktigare ställning. Positiv särbehandling är dock inte samma sak som gynnande, där vissa får fördelar på andras bekostnad. Genom positiv särbehandling kan man bland annat sträva efter att öka sysselsättningsmöjligheterna för personer i en svagare ställning (t.ex. invandrare, personer med funktionsnedsättning, 55 år fyllda).

Positiv särbehandling är tillåtet endast om syftet är att främja faktisk jämlikhet eller att förebygga eller undanröja missförhållanden som beror på diskriminering. Om förutsättningarna för särbehandling inte uppfylls kan det handla om diskriminering. Positiv särbehandling ska också vara planmässig. I till exempel rekrytering ska beslut om positiv särbehandling fattas på förhand och nämnas i jobbannonsen. Om beslut om positiv särbehandling fattas först vid valet av person kan förfarandet anses vara godtyckligt.

Åtgärder för positiv särbehandling kan riktas till människogrupper i en ofördelaktigare eller svagare ställning. Positiv särbehandling ska planeras exakt när det gäller dess längd och omfattning. Särbehandlingen ska vara saklig och nödvändig, dvs. stå i rätt proportion till de eftersträlvade målen. I till exempel rekrytering kan positiv särbehandling inte innebära att man ger en automatisk och absolut fördel till en underrepresenterad grupp, utan sökandena ska bedömas jämlikt. Åtgärderna ska alltid bedömas fallspecifikt. Åtgärder för positiv särbehandling ska vara tillfälliga. Detta innebär att särbehandling ska upphöra när situationen har korrigerats. Ett undantag när det gäller kravet på tillfällighet är positiv särbehandling av personer med funktionsnedsättning.

Positiv särbehandling är möjlig i hela samhället, till exempel inom arbetsliv, utbildning och service. I vissa fall kan det handla om enstaka åtgärder medan det i andra fall krävs långvarigare särskilda åtgärder. Det finns en separat paragraf om positiv särbehandling i diskrimineringslagen (9 §), som möjliggör särskilda åtgärder. Skyldigheten att vidta åtgärder för positiv särbehandling infaller sällan. Myndigheter eller andra parter som använder offentlig makt kan dock ha en skyldighet att vidta åtgärder för positiv särbehandling, eftersom det allmänna ska trygga de grundläggande och mänskliga rättigheterna enligt 22 § i grundlagen. I vissa fall finns det dessutom en lagstadgad skyldighet att beakta särskilda behov hos personer i en utsatt ställning. Till exempel kan man i provsituationer ge extra tid till personer med dyslexi enligt lagen om grundläggande utbildning, och i vissa situationer kan detta vara en skyldighet.

ÖVRIG AVVIKANDE BEHANDLING SOM DISKRIMINERINGSLAGEN TILLÅTER

Enligt 11 § i diskrimineringslagen är särbehandling inte diskriminering om behandlingen baserar sig på lag och den har ett godtagbart mål och om metoderna för att uppnå målet står i rätt proportion. Till exempel tobaks-, skol- och handikapplagstiftningen innehåller bestämmelser om olika åldersgränser och krav. För att avvikande lagstadgad behandling ska vara tillåten enligt diskrimineringslagen krävs dessutom att den avvikande behandlingen har godtagbara mål och att metoderna står i rätt proportion i förhållande till målen. Avvikande behandling kan vara berättigad även om den inte baserar sig på lagstiftning. Då förutsätts att den avvikande be-

handlingen har godtagbara mål enligt de grundläggande och mänskliga rättigheterna och att metoderna står i rätt proportion i förhållande till målen. Avvikande behandling som inte baserar sig på lagstiftning är dock inte möjlig i till exempel offentlig maktutövning, tillgång till utbildning eller etniskt ursprung. En fullständig lista över sådana orsaker finns i 11 § 2 mom. 1–5 punkterna i diskrimineringslagen.

VAD BÖR BEAKTAS I POSITIV SÄRBEHANDLING?

Särskilda positiva åtgärder kan riktas till vissa befolkningsgrupper om följande förutsättningar uppfylls:

- Ofördelaktig ställning (*t.ex. på grund av ursprung eller funktionsnedsättning*)
- Godtagbart mål för verksamheten (*t.ex. stöd för utbildning av romer*)
- Behov av särskilda åtgärder (*t.ex. svag ställning hos människogrupp eller upplevd diskriminering*)
- Verksamheten står i proportion till målen (*åtgärden får inte vara överdimensionerad*)
- Verksamheten är planmässig (*ingår t.ex. i aktörens likabehandlingsplan*)
- Särbehandling kan riktas tills jämlikhet de facto har uppnåtts eller olägenheterna undanröjts

Enligt **12 § i diskrimineringslagen** är särbehandling berättigad i arbete och val till en arbetsuppgift, om särbehandlingen föranleds av verkliga och avgörande krav som gäller arbetsuppgifternas art och utförande och särbehandlingen är proportionerlig för att ett legitimt syfte ska uppnås. Särbehandling i synnerhet på basis av etniskt ursprung kan bli aktuellt i arbetslivet i mycket exceptionella fall. I regeringens proposition anses det att det på ett mer generellt plan kan vara mycket svårt att berättiga särbehandling av anställda under anställningsförhållandet. Vid rekrytering kan förfarandet i vissa situationer vara lättare att acceptera.

Särbehandling på grund av ålder eller boningsort är berättigad om den har ett objektiva och sakligt motiverat sysselsättningspolitiskt eller arbetsmarknadsinriktat mål. Till exempel sysselsättningskampanjer som förebygger marginalisering av unga på arbetsmarknaden kan vara berättigade. Även om en kommun kan rikta sysselsättningsåtgärder till sina invånare utan att göra sig skyldig till diskriminering får kommunen inte anställa arbetstagare eller tjänsteinnehavare på basis av boningsort. Dessutom är särbehandling som beror på åldersgränser för pensions- eller arbetsoförmögenhetsförmåner berättigad.

SAMMANFATTNING AV TILLÅTEN SÄRBEHANDLING ENLIGT DISKRIMINERINGSLAGEN:

- Positiv särbehandling 9 §
- Lagstadgad särbehandling med godtagbara mål och metoder som står i rätt proportion 11 § 1 mom. + 2 mom. 1–5 punkterna
- Särbehandling när det inte finns några bestämmelser om legitim grund, om särbehandlingen har ett godtagbart syfte med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och medlen för att uppnå syftet är proportionerliga 11 § 2 mom.
- Berättigat anspråk relaterat till arbetsuppgifter; eller motiverat sysselsättningspolitiskt eller arbetsmarknadsinriktat mål relaterat till ålder eller boningsort 12 §
- Rimliga anpassningar för personer med funktionsnedsättning 15 §

Exempel på särbehandling på grund av personliga orsaker på olika livsområden

Nedan följer exempel på hur särbehandling kan granskas utifrån vissa specifika förhållanden. Exempelen kan inte generaliseras på alla punkter, och utifrån dem kan man inte i sig dra slutsatser av utfallet i något annat spe-

cifikt fall. Varje enskilt fall kräver situationsspecifik prövning och detaljerat övervägande för att man ska kunna berättiga särbehandling i detta specifika fall.

ÅTGÄRD	VAD ÄR SYFTET MED ÅTGÄRDEN OCH HUR VIDTAS DEN?	GRUND
ARBETSLIV OCH REKRYTERING		
Bland två lika meriterade sökande väljs en person som hör till en underrepresenterad grupp (t.ex. invandrare, person med funktionsnedsättning, ung eller över 55 år gammal person).	Syftet är att öka personalens mångfald. I praktiken kompletteras bedömningskriterierna för rekrytering med en personrelaterad orsak som beaktas i valet. Målet beaktas på ett ändamålsenligt och planmässigt sätt innan rekryteringen börjar. Målet kan inskrivas i till exempel personal- och rekryteringsplanen eller likabehandlingsplanen. Detta ska framgå av jobbbannonsen.	Positiv särbehandling Diskrimineringslag 9 §
En person som hör till en etnisk grupp väljs till intressebevakare för denna grupp.	Det handlar om faktiska och avgörande krav för skötseln av arbetsuppgifterna.	Legitim grund relaterad till arbetsuppgifterna Diskrimineringslag 12 §
Som förutsättning för tillgång till arbetskraftsutbildning fastställs en åldersgräns på 24–30 år.	Åtgärden siktar på att minska arbetslösheten bland unga, och den syftar till att verkställa ungdomsgarantin. Särbehandling på grund av ålder eller boningsort är berättigad om den har ett objektivt och sakligt motiverat sysselsättningspolitiskt eller arbetsmarknadsinriktat mål.	Legitimt sysselsättningspolitiskt eller arbetsmarknadsinriktat mål baserat på ålder Diskrimineringslag 12 §
TE-centralen allokerar resurser för att garantera alla nyutexaminerade arbetslösa personer med funktionsnedsättning arbetspraktik eller anställningsförhållande för viss tid.	Syftet med åtgärden är att främja en svårt sysselsatt grupps anställningsmöjligheter på arbetsmarknaden och jämlika rättigheter för personer med funktionsnedsättning.	Främjande av faktisk likabehandling Diskrimineringslag 5 §
Vid anställning av en församlingspastor förutsätts att personen hör till kyrkan.	Kyrkan kan kräva att de anställda som deltar i den andliga verksamheten hör till kyrkan. Dessutom förutsätts i kyrkolagen om den evangelisk-lutherska kyrkan att kyrkans tjänsteinnehavare och vissa andra anställda är konfirmerade medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan.	Legitim grund relaterad till arbetsuppgifterna Diskrimineringslag 12 §
Personer som rekryteras till brandmän förutsätts vara under 30 år gamla.	Av brandmän kan sådana exceptionella fysiska egenskaper krävas som försvagas med åldern. Dessutom kan man genom att fastställa en övre åldersgräns säkerställa en tillräckligt lång anställningstid.	Legitim grund relaterad till arbetsuppgifterna Diskrimineringslag 12 §

SERVICE

En kommun beviljar personer som får arbetslöshetsdagpenning rabatt på avgifter för hälsovård och motion.	Syftet är att trygga tillgången till hälsovård och motionstjänster för personer i en svag ställning. Kriterierna är utkomst och ekonomisk ställning.	Främjande av faktisk likabehandling baserar sig på lagstiftningen (Lag om klientavgifter) Diskrimineringslag 11 §
En myndighet producerar material även på andra språk än vad lagstiftningen förutsätter.	Åtgärden främjar kundernas och olika befolkningsgruppers faktiska tillgång till tjänsterna. Åtgärden ger minoritetsgruppen inte en bättre ställning än majoritetsbefolkningen.	Främjande av faktisk likabehandling Diskrimineringslag 5 §
En grundskola anställer skolassistenter med romsk bakgrund för romska elever.	Syftet med åtgärden är att främja utbildningsförutsättningarna för romska barn och förbättra kommunikationen mellan hem och skola. Romska barn har haft en hel del frånvaron, och deras skolframgång har varit sämre än för andra. Dessutom avbryter romska barn studierna oftare än andra. Åtgärden är tillfällig och upphör senast när problemen med skolgången är lösta.	Positiv särbehandling Diskrimineringslag 9 §
En person med funktionsnedsättning kan beviljas tillstånd att använda terränghjulning eller snöskoter i jakt på ett område där detta i övrigt är förbjudet.	Möjligheten för personen med funktionsnedsättning att ägna sig åt sitt fritidsintresse förutsätter särbehandling. Särbehandling kan motiveras med tillgodoseende av personens grundläggande friheter och rättigheter, såsom friheten att röra sig samt rätten att utveckla.	Positiv särbehandling Diskrimineringslag 9 §
Tätare screening av personer som hör till riskgrupper för att förebygga sjukdomar.	Personer med större risk för att insjukna i vissa ärftliga sjukdomar får gå på screening inom den offentliga hälso- och sjukvården både tidigare och mer ofta än personer med mindre risk att insjukna.	Lagbaserad särbehandling (Hälso- och sjukvårdslag) Diskrimineringslag 11 §
Äldre personer och barn betalar lägre avgift för evenemang/service.	Åldersbaserade rabatter kan vara godtagbara till exempel utifrån sociala grunder. Särbehandlingen ska dock ha ett godtagbart mål, och metoderna ska stå i rätt proportion i förhållande till målet.	Legitim särbehandling Diskrimineringslag 11 §
Ett bibliotek ordnar ett rum för bön och kontemplation.	Syftet med åtgärden är att främja bibliotekets tillgänglighet för personer som har behov av att be vid vissa tider. Arrangemanget begränsar inte andra personers tillgång till biblioteket, och lokalen är inte avsedd för någon viss religiös övertygelse.	Främjande av faktisk likabehandling Diskrimineringslag 5 §

UTBILDNING

En kommun utbildar samiska personer i småbarnspedagogik genom läroavtal.	Syftet med åtgärden är att tillgodose rätten till subjektiv dagvård bland samer i kommunen. Kommunen behöver språkkunskap och kompetent personal för att tillhandahålla service på samiska.	Lagbaserad särbehandling (Lag om småbarnspedagogik) Diskrimineringslag 11 §
Rätt till skoltransport för barn med funktionsstörning även om resan är under 5 km.	Enligt lagstiftningen ska skolan ordna transport för barn med funktionsnedsättning om behovet beror på skada eller om barnet inte kan röra sig självständigt i trafiken eller kollektivtrafiken. Fallet och beslutet ska prövas individuellt, eftersom rätten till skoltransport inte är automatisk på grund av funktionsnedsättning.	Lagbaserad särbehandling Diskrimineringslag 11 §

I valet av två lika meriterade studerande ges företräde till exempelvis en sökande med romsk eller annan etnisk bakgrund när det förekommit avsevärda problem relaterade till gruppen inom det sociala fältet.

Sektorn har brist på anställda som representerar minoriteter (t.ex. anställda inom barnskyddet med romsk bakgrund), och därför vill man underlätta deras tillgång till utbildning. När valet görs ska sökandena vara lika meriterade, varvid en viss etnisk bakgrund kan prioriteras. Beslut om eventuell särbehandling ska fattas före ansökan, och prioriteringen ska nämnas i samband med ansökan. Särbehandlingen ska upphöra när problemen med underrepresentation har rättats till.

Positiv särbehandling
[Diskrimineringslag 9 §](#)

En elev med dyslexi ges mer tid för avläggande av prov och mindre provmaterial.

I lagstiftningen om bland annat specialundervisning i undervisningssektorn tryggas beaktandet av elevers särskilda behov. Syftet med åtgärden är att främja rätten till undervisning för elever och studerande med särskilda behov.

Lagbaserad särbehandling
[Diskrimineringslag 11 §](#)

Ordnande av extra tentamenstillfällen när det ursprungliga tentamenstillfallet infaller på en religiös helgdag.

I enlighet med skyldigheten att främja likabehandling bör tentamen ordnas så att de passar alla elever och studerande oberoende av deras religiösa bakgrund. Vid behov kan skolan ordna extra prov- eller tentamenstillfällen för att möjliggöra deltagande för dem som varit förhindrade på grund av en religiös helgdag. Ordlandet av extra tentamenstillfälle förhindrar inte ordnande av ursprungligt tentamenstillfälle för andra.

Främjande av faktisk likabehandling
[Diskrimineringslag 6 §](#)

En stad ordnar skolskjuts för elever som deltar i förberedande undervisning för grundläggande undervisning med lägre kilometergränser än för andra.

I allmänhet omfattar förberedande undervisning barn som nyligen anlänt till landet och som inte kan svenska eller finska. Syftet med förberedande undervisning är att stödja elevernas balanserade utveckling och integration. Enligt lagen om grundläggande utbildning har elever rätt till skoltransporter även när skolresan anses vara för farlig, svår eller ansträngande med beaktande av omständigheterna. Utbildningsanordnaren kan enligt sitt omdöme stödja eleverna mer än vad lagen förpliktar. Prövningen ska vara individuell och beakta barnets bästa.

Positiv särbehandling
[Diskrimineringslag 9 §](#)

En stad genomför ett experiment där vissa elever beviljas en sommarjobbsedel för att stödja deras sysselsättning.

Kommunen är skyldig att planera, genomföra och bedöma socialpolitiska åtgärder. De områden som experimentet omfattar har valts utifrån deras mångfaldiga socioekonomiska befolkningsstruktur. Målet är att införa sommarjobbssedeln i hela kommunen.

Legitim särbehandling baserad på sysselsättningspolitiska eller arbetsmarknadsinriktade mål enligt boningsort
[Diskrimineringslag 12 §](#)

Till en viss klass intas färre elever, eftersom klassen har barn som behöver särskilt stöd.

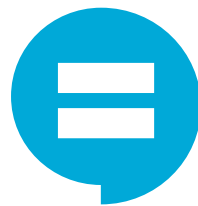
Lagen om grundläggande utbildning tryggar beaktandet av elevers särskilda behov. Vid beaktande av särskilda behov tillgodoses rätten till undervisning för elever med särskilda behov.

Lagbaserad särbehandling
[Diskrimineringslag 11 §](#)

En religionsutövare erbjuds möjlighet till matbön i läroanstaltens matsal.

Skolan kan erbjuda tillfälle till matbön. Bönen får dock inte förhindra andras matro, och bönen får inte bli en norm som separerar dem som inte vill be. Ingen kan heller tvingas att delta i religionsutövning mot sin vilja. Handledda matböner vore i sin tur problematiska med tanke på kravet på den offentliga makens neutralitet och förbudet mot indoktrinering.

Främjande av faktisk likabehandling
[Diskrimineringslag 6 §](#)

DISKRIMINERINGS
OMBUDSMANNEN

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

JUSTITIEMINISTERIET